

Vojko GORJANC, Nataša LOGAR*

VPRAŠANJE SLOVENSKEGA JEZIKA JE TUDI POLITIČNO IN DRUŽBENO VPRAŠANJE

Lansko leto, ko smo pripravljali to številko, je minilo 40 let od portoroškega posvetovanja o jeziku, ki sta ga 14. in 15. maja 1979 organizirala tedanja Republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva in Slavistično društvo Slovenije. Posvetovanje z naslovom *Slovenščina v javnosti* je povežalo jezikoslovce, sociologe, politologe, filozofe, gospodarstvenike, kulturnike, novinarje, poznavalce tehničnih in naravoslovnih ved, zdravnike, prevajalce, učitelje, pravnike in druge strokovnjake ter predstavnike različnih društev in ustanov v skupno razpravo o vprašanju slovenskega jezika kot pomembnem političnem in družbenem vprašanju.

V šestdesetih letih 20. stoletja je ocena jezikoslovcev o nezavidljivem stanju javne rabe slovenščine spodbudila organizirano jezikovnopolitično in jezikovnonačrtovalsko dejavnost v okviru Slavističnega društva Slovenije; posebej je bilo takrat naslovljeno vprašanje polnofunkcijskosti slovenščine in njena odsotnost v nekaterih sferah javnega delovanja. Pobude so čez nekaj več kot desetletje privedle do že imenovane akcije *Slovenščina v javnosti*, izjemnega dosežka slovenistične stroke in takratne slovenske politike, s katero je bil pripravljen pregled jezikovne situacije takratnega časa na praktično vseh področjih javnega sporazumevanja. Objavo pregledov stanja z evidentiranjem problemov in diskusijo ob tem pa lahko razumemo tudi kot neke vrste jezikovnopolitični akcijski načrt, s pomočjo katerega se je skupni slovenski kulturni prostor vzpostavljajal s slovenščino kot polnofunkcijskim jezikom, kar je neposredno pomenilo, da je bil ob vzpostavitvi samostojne države slovenski jezik v celoti pripravljen za delovanje v vseh javnih položajih. Letošnja posebna tematska številka revije *Teorija in praksa* se z 11 raznorodnimi prispevki opredeljuje do tem, ki jih je pred 40 leti odprlo posvetovanje v Portorožu, hkrati pa naslavlja aktualna vprašanja današnjega položaja in podobe slovenščine v javnosti.¹

Številko uvaja članek Tatjane Balažic Bulc in Vesne Požgaj Hadži o novih statusih jezikov nekdanjega skupnega srbohrvaškega jezikovnega standarda, prestižnega jezika nekdanje skupne države, jezika, ki uradno ni imela statusa državnega jezika, je pa pogosto prevzemal to funkcijo, do katere so se opredeliti tudi razpravljalci v okviru akcije *Slovenščina v javnosti*. Tovrstna

* Dr. Vojko Gorjanc, redni profesor, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Slovenija; dr. Nataša Logar, docentka, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija.

¹ Ker je družbene teme mogoče nagovoriti tudi v obliki esaja ali intervjuja, smo se skupaj z glavnim urednikom odločili, da tokrat izjemoma v tematsko številko revije ob siceršnje znanstvene prispevke uvrstimo tudi ta dva žanra.

prizadevanja strokovnjakov za polnofunkcijskost slovenščine v stiku s prestižnejšo srbohrvaščino v nekdanji državi, ki so bila predstavljena tudi na posvetu Slovenščina v javnosti leta 1979, /so/ obrodila sadove. Deloma še v času skupne države, še bolj pa po osamosvojitvi, ko so se v samostojni državi statusi jezikov prerazporedili in se je jezikovni konflikt nadaljeval v obratni smeri. Danes lahko rečemo, da imajo hrvaščina, srbsščina, bosanščina in črnogorščina delno še status sporazumevalnega jezika, predvsem v stiku z govorci teh jezikov, ki pa jih vse pogosteje zamenjuje angleščina. (Balažić Bulc in Požgaj Hadži, 2020: 17–18)

Če je bilo razmerje med srbohrvaščino in slovenščino ena od pomembnih tem posvetovanja, pa to ni bila slovenščina kot drugi (J2) oz. tuji jezik (JT), o čemer spregovori članek Nataše Pirih Svetina, ki predpostavlja, »da je slovenščina takrat in v jeziku tistega časa imela preveč notranjih (in tudi zunanjih) sovražnikov, da bi se pripravljalni odbor ukvarjal z nečim takrat tako minornim, kot je bilo načrtovanje slovenščine kot J2 ali TJ« (Pirih Svetina, 2020: 22); danes si brez tega področja jezikovne stvarnosti in področja jezikovnega načrtovanja ne moremo več zamisliti.

Tina Lengar Verovnik in Monika Kalin Golob analizirata spreminjanje medijskih jezikovnih praks 40 let po *Slovenščini v javnosti* kot posledico družbeno-političnih in drugih sprememb v slovenski družbi. Ugotavljata, da so bili »sklepi skupine za medije izjemno pomemben sprožilec za raziskovanje in univerzitetno poučevanje medijskega jezika v naslednjih desetletjih«, jezik medijev pa »je spremljalo tudi Jezikovno razsodišče, edina trajnejša dejavnost, ki je izšla iz akcije« (Lengar Verovnik in Kalin Golob, 2020: 40), kar nakazuje na to, da je slovenski prostor na jezikovnopolitične načrte reagiral precej konzervativno, saj je pri jezikovnih vprašanjih zelo sistematično pristopal le k vprašanju jezikovne norme in kodifikacije.

Slovenščina v javnosti je opazovala tudi razmerja med jezikovnimi, narodnimi in gospodarskimi vprašanji, v tej številki pa Sonja Novak Lukanovič osvetljuje pomen in vlogo jezikov v specifičnih, z ekonomsko kategorijo zaznamovanih situacijah. Ugotavlja, da »podjetja ne glede na to, katero dejavnost opravljajo, imajo svojo izobraževalno in jezikovno politiko«, pri čemer »globalizacija sili poslovnije, gospodarstvenike v rabo različnih jezikovnih vzorcev«, ti pa se izjemno dinamično »spreminjajo glede na trg in /.../ so postali nepredvidljivi« (Novak Lukanovič, 2020: 68). Eden od pomembnih segmentov slovenskega gospodarskega razvoja, pri katerem igra ključno vlogo tudi jezik, je prav gotovo turizem. Čeprav, kot ugotavlja v svojem prispevku Vesna Mikolič, v okviru politik ni zaslediti »izrecnih usmeritev, ki so jih o turizmu kot 'samospoznavanju' in 'povezovanju' izrekli že konec sedemdesetih let na posvetovanju Slovenščina v javnosti«, pa nas lahko

veseli spoznanje, da je v praksi »vse pogostejše opazen odgovoren, inovativen in celovit odnos do turizma in jezika v njem, saj je od tega odvisno preživetje vsakega posameznega turističnega ponudnika« (Mikolič, 2020: 85).

Nadaljnji pomemben del *Slovenščine v javnosti* je bil namenjen vprašanju jezikovnih opisov. V tej številki slovarske opise Nataša Logar, Nina Perger, Vojko Gorjanc, Monika Kalin Golob, Neža Kogovšek Šalamon in Iztok Kosem opazujejo v specifičnem kontekstu, in sicer v okviru delovanja slovenskih sodišč. Glede na sodbe sodišč ugotavljajo, »da sklici na slovarje naraščajo«, pri čemer se sodniki s slovarji ne posvetujejo pri predmetno-specifičnem besedišču, temveč »večinoma navajajo razlage splošnih (neterminoloških, pogostih) besed« (Logar et al., 2020: 89). Glede na naraščajočo rabo slovarskih virov v sodstvu bo v prihodnje eden od smiselni načrtovalskih ukrepov prav gotovo izobraževanje specializiranih uporabnikov, med katere sodijo tudi sodniki, saj ti slovarske vire uporabljajo dokaj nekritično in za namene, pri katerih tovrstnih virov ne bi pričakovali.

Sklop prispevkov namenjamo tudi slovenski zamejski situaciji. Matejka Grgič predstavlja italijansko in ugotavlja, »da potrebuje skupnost govorcev slovenskega jezika v Italiji razdelano, jasno opredeljeno jezikovno politiko, ki bo evidentirala, podpirala in promovirala tiste prakse, ki lahko pozitivno vplivajo na razvoj jezika in skupnosti govorcev«, med katerimi je ključna »kontinuirana izpostavljenost govorcev različnim rabam jezika s posledično krepitvijo jezikovne zmožnosti /.../ ter pridobivanje novih govorcev« (Grgič, 2020: 122–123). V eseju o slovenski zamejski situaciji na Madžarskem je iz lastnih jezikovnih izkušenj spregovorila Nikoletta Vajda - Nagy; njene jezikovne izbire in njen odnos do jezika so zaznamovani predvsem z jezikovno situacijo Porabja, ki »je tipičen primer, pri katerem je vidno, kako državna meja na ljudeh pusti neizbrisen pečat, še posebej če prebivalce loči od sorodnikov in prijateljev ter jih pusti v izolaciji« (Vajda - Nagy, 2020: 146). Sklop zaključuje posthumni ponatis članka zamejskega raziskovalca in univerzitetnega profesorja ter akademika Ericha Prunča. Za ponatis sva se odločila predvsem zaradi aktualnosti njegove misli o nujnosti ponovnega premisleka »regionalnih odnosov znotraj slovenske jezikovne skupnosti ter o novi definiciji individualnih in kolektivnih identitet« (Prunč, 2020: 133) v globalnem in evropskem okviru.

V razdelku *Intervju in eseja* je najprej objavljen pogovor z Antonom Grizoldom (Grizold in Logar, 2020), ki naslavlja širša vprašanja odnosa do jezika, spoštovanja in odgovornosti, specifično pa tista, ki so bila pred 40 opredeljena kot jezik v »oboroženih silah in drugih obrambnih dejavnostih« ter izpostavljena ne le kot jezikovna, ampak predvsem kot družbena in politična vprašanja, tudi s pomembno simbolno funkcijo. Tematsko številko sklepata dva esejska prispevka: že omenjeni o Porabju in prispevek Saše Dolenca, ki opozarja, da »izbor jezikov, ki jih uporabljajo znanstveniki za

medsebojno izmenjavo idej, ni le posledica zgodovinskih naključij, ampak tudi obilice sistematičnega truda prevajalcev in drugih učenjakov, ki posamezen jezik uporabljajo pri svojem delu» (Dolenc, 2020: 160), s čimer eksplisitno odpira vprašanje jezika v znanosti ne le kot individualnega vprašanja, temveč kot vprašanja, ki mora biti del sistematičnega jezikovnonačrtovalskega pristopa.

V prvotnem načrtu te številke revije je bilo še nekaj prispevkov, a so zaradi pomanjkanja časa žal ostali v nedokončani obliki. Njihove avtorice in avtorji so se zaobljubili, da jih pripravijo do naslednjega jubileja – petdesetega. Pridružujejo pa se nama ter tukajšnjim avtoricam in avtorjem v naslednji misli: izjemno pomembno vlogo pri uresničitvi *Slovenščine v javnosti* je imela pokojna zaslužna profesorica ljubljanske univerze Breda Pogorelec. Profesorica je bila gonilna sila imenovane akcije, ključna oseba pri takratnih in poznejših jezikovnonačrtovalskih ter jezikovnopolitičnih aktivnostih, ki so bile za skupni slovenski kulturni prostor izjemnega pomena, a predvsem v slovenistični javnosti deležne premalo zanimanja in tudi premalo spoštovanja. S številko *Slovenščina v javnosti po 40 letih* se želimo pokloniti njenemu delu in vizionarskemu pristopu k načrtovanju jezikovnega delovanja ter upravljanja v slovenskem prostoru.

Vojko GORJANC in Nataša LOGAR
gostujoči urednik in gostujoča urednica

LITERATURA

- Balažic Bulc, Tatjana in Vesna Požgaj Hadži (2020): Novi statusi jezikov v spremenjenih družbeno-političnih okoliščinah: primer srbohrvaščine in njenih jezikov naslednikov v Sloveniji. Teorija in praksa 57 (posebna številka): 10–20.
- Dolenc, Sašo (2020): Slovenščina kot jezik znanosti: iz narodne zavednosti in prek truda za terminologijo. Teorija in praksa 57 (posebna številka): 152–160.
- Grgič, Matejka (2020): Kdo se boji slovenščine? Ideološko načrtovanje in (ne)implementacija jezikovnih strategij med Slovenci v Italiji. Teorija in praksa 57 (posebna številka): 109–126.
- Grizold, Anton in Nataša Logar (2020): Mednarodno razvejani, a trdnih jezikovnih korenin. Teorija in praksa 57 (posebna številka): 135–145.
- Lengar Verovnik, Tina in Monika Kalin Golob (2020): Vpliv družbeno-političnih sprememb na medijske jezikovne prakse: štiri desetletja po akciji Slovenščina v javnosti. Teorija in praksa 57 (posebna številka): 40–54.
- Logar, Nataša, Nina Perger, Vojko Gorjanc, Monika Kalin Golob, Neža Kogovšek Šalamon in Iztok Kosem (2020): Raba slovarjev v slovenski sodni praksi. Teorija in praksa 57 (posebna številka): 89–108.
- Mikolič, Vesna (2020): Komuniciranje v turizmu kot samospoznavanje in povezovanje. Teorija in praksa 57 (posebna številka): 71–88.

- Novak Lukanovič, Sonja (2020): Vrednost znanja jezika v gospodarstvu: izbrani raziskovalni rezultati. *Teorija in praksa* 57 (posebna številka): 55–70.
- Pirih Svetina, Nataša (2020): Slovenščina, ki je ni bilo v javnosti. *Teorija in praksa* 57 (posebna številka): 21–39.
- Prunč, Erich (2020): Veliki čudež malega jezika. *Teorija in praksa* 57 (posebna številka): 127–134.
- Slovenščina v javnosti (1983). Ljubljana: Republiška konferenca SZDL Slovenije; Slavistično društvo Slovenije.
- Vajda - Nagy, Nikoletta (2020): Slovenščina v Porabju: izgublajoča se identitetna prvina manjšine, a neprecenljiv del osebnih zgodb. *Teorija in praksa* 57 (posebna številka): 146–151.